

>>>

[Věda jako univerzální komunikační systém]

8. 1. 1964

Věda představuje první univerzální komunikační systém, na němž se mohou sjednotit a také nutně sjednotí lidé nejrůznějších východisek a pozic. Obdoba určitého věku dítěte, kdy se učí společnému jazyku: táta, máma, pes, stůl. Složité výrazové formy a komplikované myšlenkové postupy patří až pozdější době. Přesto nápady mohou vznikat i dříve, ale zůstávají většinou nevyužity, nesprávně uchopeny, zkresleně vyjádřeny atd. Hlavně zůstávají dlouho nesdělitelnými, protože si nepoužily obecně přijaté komunikační soustavy.

640108

<<<

>>>

[Rozdíl mezi filosofií a uměním]

28. 2. 64

Také ve filosofii je člověk vytrhován z daností a ocitá se ve svobodném světě myšlenkové tvořivosti. Ale trvalý význam umění je v tom, že je svou podstatou svázáno s člověkem, kdežto filosofie musí zaměřenost na člověka učinit svým programem. Umění nemůže nebýt svázáno s člověkem, filosofie musí humanizaci a humanismus pojmout jako součást svého plánu. Filosofie se musí vědomě angažovat v lidských záležitostech, umění z nich vyrůstá a nemůže se z nich vytrhnout.

—

Báseň nás osloví v oblasti naší zkušenosti. Ale nenavazuje na ni ve smyslu rezonance, nýbrž od základů naší zkušenost přetváří, přeformovává. V tom smyslu je velká báseň naší velkou příležitostí; je kusem našeho možného příštího života, je kusem naší budoucnosti, k níž se může přiznat a přihlásit.

Báseň se tak pro nás stává *událostí*.

640228

<<<

>>>

[Reflexe období „kultu osobnosti“]

1. VI. 64

1.

Myslím, že diskuse o tom, zda v třicátých nebo padesátých letech byly zřejmé přehmaty, či nebyly, zda jsme to mohli vědět, či nemohli vědět, zda jsou spíše podezřelí ti, kteří to „věděli“ a

říkali, nebo ti, kteří to nepřipouštěli a dnes říkají, že to nevěděli – že tedy všechny diskuse tohoto typu nejdou přesně do středu, že nejdou na kořen věci. Období, které dostalo zatímní název „kultu osobnosti“ (o jehož nepřesnosti už snad není pochyb), se přece nevyznačovalo jen oněmi skrytými přehmaty velkých procesů, ale především každodenní praxí, s níž každý člověk přicházel do styku a kterou měl denně na očích, ať už jako její subjekt, nebo objekt. My všichni velmi dobře na vlastní zkušenost známe, jak vypadalo období 1948–1953, právě tak jako naši starší sověští přátelé velmi dobře vědí, jak vypadalo období po zavraždění Kirova. Byl by veliký omyl chtít vidět anomálii socialistického vývoje jenom v jejích nejdrastičtějších projevech. Tyto drastické momenty by nebyly izolovaně vůbec možné, a proto se na ně musíme dívat jako na symptom, nikoli jako na příčinu.

2.

Zdá se mi, že odpovědnost nás všech spočívá v tom, že jsme se domnívali, že to všechno nějak musí být, že to patří k věci, že to je součást socialistické cesty. Komunisté a s nimi souhlasící bezpartijní uznávali tvrdost rozmanitých opatření jako nutné průvodní zlo a vysvětlovali si věci třídně; nesouhlasící a odpůrci považovali ono zlo za příznačné a za nutnou součást komunistické cesty. Nenašlo se dost lidí, kteří by byli měli nejen dost odvahy, ale také dost jasného vidění, aby mohli jednoznačně a účinně odmítnout některé jevy, jichž jsme – znovu opakuji – všichni byli svědky a o nichž jsme moc dobře věděli, jako naprosto neslučitelné se socialistickou a komunistickou cestou, ba s jakoukoli lidskou cestou. I u takových procesů nešlo přece jenom o otázku, zda obvinění byli právem odsouzeni – o tom mohl mít leckdo pochybnosti a kromě těch, kteří procesy inscenovali a kteří se bezprostředně podíleli na jejich přípravě, málokdo mohl mít dostatek informací o tom, jak věci vskutku probíhaly (těch skutečných informací, podstatných informací není dnes ostatně o moc víc). Při takových procesech šlo o způsob celého jednání, o průběh, který byl zveřejněn a který nejen mohl, ale přímo musel mít každý na očích, protože to prostě nebylo možno nevidět. A právě tam se projevovaly charakteristické znaky onoho období, o nichž nebylo třeba se nechávat dodatečně informovat, protože byly zcela zjevné. Lidská důstojnost tu byla naprosto pošlapána, člověk byl zbaven svého lidství. J. L. Hromádka ve svém komentáři k srpnovému procesu 1936 v Moskvě napsal (*KR* 9, 289–296, 1936 – citát ze str. 296): „Ale nikdy nesmíme šlapat po člověku, ani po odpůrci a nepříteli; nikdy nesmíme člověka zbavovat jeho cti a důstojnosti. Moskevský proces srpnový proto tak námi otrásl, že jsme při něm viděli zneuctění a ponížení prostého lidství. I když nám politicky byli bližší ti, kteří soudili, než ti, kteří byli souzeni, přece jsme se neubránili dojmů, že ve struktuře dnešních moskevských vladařů je podstatná vada, mohou-li před světem inscenovat proces způsobem, jakým to učinili. Evangelium nám velí, abychom byli na pozoru *na všechny strany* – ale přece abychom beze strachu pracovali a bojovali tak, že se lidem dostane větší spravedlnosti, důstojnějších podmínek životních, více svéprávnosti a odpovědné svobody.“¹

¹ J. L. Hromádka, *Mezi Španělskem a Moskvou*, in: *Křesťanská revue*, 9, 1936, č. 10, str. 289–296, zde str. 296. – Pozn. red.

3.²

640601

<<<

>>>

[Odstup od dané situace]

Cukl, 29. 7. 64.

Odstup od dané situace znamená vykročení do prostoru nedanosti, tedy toho, co není dáno, ale co se otvírá teprve tomuto kroku. Otevřenost nepředmětného charakteru však není součástí (komponentou) situace, ale znamená přeznačení, překomponování, transfiguraci této situace. Není to prázdný prostor, který se rozkládá za hranicemi toho, co je ztvárněno. Situace je sama o sobě uzavřena a onen volný prostor je výtvořem, novotvarem, je cestou, která se nerozkládá ani nevede všemi směry. Vykročit kupředu od (z) dané situace je možno jen některými (předem však nikdy neurčenými, neboť ne-danými) směry, či lépe: jen některými způsoby. Způsob této aktivity čili forma odstupu od daného znamená vždy určitou úzkou možnost, úzkou cestu, po níž lze jít jen při zachování určitých pravidel, určité struktury, která je vynálezem, ale která je pro další vykračování jakousi normou, která musí být zachována, má-li otevřenost zůstat otevřeností a nemá-li se opět uzavřít. Zkušenost učí, že jsou obvykle nebo alespoň často možné (resp. že je možno uskutečnit) i jiné cesty, než které byly proraženy po prvé; a málokdy první objevená či lépe: vynalezená cesta je tou nejlepší, nejefektivnější atd.

640729

<<<

>>>

[Statistické zákonitosti]

29. 8. 64

1) Statistické zákonitosti panují všude tam, kde existuje cézura či volný prostor v kauzálním nexu. Je-li tato hypotéza pravdivá, pak jsou tyto zákonitosti tak říkajíc pouze indukované kauzálními souvislostmi a platí jen za předpokladu, že nedochází k intervenci zacílené jinak. To by znamenalo, že je vždycky možno najít způsob, jak do jejich platnosti čili do průběhu procesů a událostí těmito zákonitostmi ovládaných proniknout a jak je změnit. To ostatně může vrhnout nové světlo do otázky tzv. spontaneity některých elementárních (např. nitroatomárních a nitrojaderných) jevů. Statistická zákonitost představuje jakousi ustálenou formu průběhu určité skupiny analogických procesů, k níž dojde za určitých podmínek v důsledku nastalé rovnováhy. Rovnováha se poruší změnou podmínek; tuto změnu je možno (alespoň v zásadě vždy) programovat i tenkrát a takovým směrem, jakým by se spontánně nikdy neodehrála.

² Zde text končí. – Pozn. red.

640829

<<<